

Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi

(Murat Yeşiltaş ve Ferhat Pirinççi, 1. Baskı, İstanbul, SETA Yayınları, Haziran 2020, 141 sayfa, ISBN: 978-625-7040-74-7)

Kerem Türk*

Geliş tarihi: 15/10/2020

Kabul tarihi: 23/12/2020

Atf: TÜRK, K., “Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi”, Ortadoğu Etütleri, 13-1 (2021): 145-150

Turkey's Grand Strategy in the Process of Global Transformation

(Murat Yesiltaş ve Ferhat Pirincci, First Edition, Istanbul, SETA Publications, June 2020, 141 pages, ISBN 978-625-7040-74-7)

Reviewer: Kerem Turk

Received: 15/10/2020

Accepted: 23/12/2020

Citation: TURK, K., “Turkey's Grand Strategy in the Process of Global Transformation”, Middle Eastern Studies, 13-1 (2021): 145-150

استراتيجية تركيا الكبرى ضمن عملية التحول العالمي

(مراد يشيلتاش وفرحات بيرينججي، الطبعة الأولى، إسطنبول، دار سيتا (SETA) للنشر، يونيو 2020، صفحة، ردمك: 978-625-7040-74-7)

كرم ترك

تاريخ القبول: 23/12/2020

تاريخ الاستلام: 15/10/2020

الاقتباس: ترك ك.، «استراتيجية تركيا الكبرى ضمن عملية التحول العالمي»، دراسات الشرق الأوسط، 13-1 (2021): 145-150

Küresel sistem, Soğuk Savaş süreciyle önce çift kutuplu, ardından Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle ABD liderliğinde tek kutuplu, nihayetinde ise yeni aktörlerin uluslararası siyasete dâhil olmasıyla çok kutuplu bir yapıya dönüştü. Sistemsel yapıda yaşanan bu dönüşüm siyasal alanda ABD'nin merkezi rolünü sarsarken, ABD ve Batı merkezli neo-liberal ekonomik düzen de yönünü yükselen ekonomileriyle Asya ülkelerine çevirmekteydi. Yaşanan bu dönüşüm 11 Eylül saldırılarıyla küresel terörizmin yükselişi, Arap Baharı protestolarının getirdiği değişim talepleri, iç savaşların ve otoriter yönetimlerin artışı, Çin'in ekonomik yükselişi, BM gibi küresel yönetim mekanizmalarının mevcut krizlerde yetersiz kalışı ile birlikte Koronavirüs gibi tüm dünyayı

* Yüksek Lisans Öğrencisi, TOBB ETÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü, kturk@etu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8296-9098.

etkileyen pandeminin yönetilmesindeki zorluklar, uluslararası düzene ilişkin yapılan eleştirileri ve tartışmaları hızlandırmış ve tartışmalara yeni boyut kazandırmıştır. Pandemi sürecinin yönetiminde meydana getirdiği güçlükler ABD merkezli liberal normlara dayanan düzenin, krizleri çözmek bir yana bir kısmına kaynaklık etmesiyle birleşirken, küresel sistemin uzunca bir süredir yaşadığı krizi de derinleştirmektedir. Yaşanan bu derinleşme küresel sistemin büyük bir değişime gebe olduğunu göstermektedir. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nden Murat Yeşiltaş ve Ferhat Pirinççi'nin yazarlığını üstlendikleri kitapta, koronavirüs öncesinde başlayan ve pandemi ile hızlanan küresel sistemdeki bu dönüşüm tanımlanmakta ve oluşan yeni jeopolitikte Türkiye'nin sahip olması gereken "büyük stratejisi" tasvir edilerek yeni dönemde nasıl bir dış politika ve güvenlik siyaseti izlenmesi gerektiğine ilişkin bir çerçeve sunulmaktadır.

Çalışma, giriş ve sonuç bölümü dışında dört bölümden oluşmaktadır. Yazarlar ilk bölümde küresel sistemin dönüşüm sancısının nabzını tutarken, ikinci bölümde dünya düzeninin yeni karakteri olarak tanımladıkları çok katmanlı çok kutupluğu detaylandırmaktadır. Üçüncü bölümde Türk dış ve güvenlik siyasetinin nasıl yeniden düşünüleceğini ele alırken dördüncü bölümde dönüşen küresel sistemde Türkiye'nin dış politika ve güvenlik stratejisinin nasıl olması gerektiğine dair nedensellikler kurup öneriler sunmaktadır.

Küresel Sistemin Dönüşüm Sancısı başlıklı birinci bölümde Yeşiltaş ve Pirinççi, Soğuk Savaş (SS) sonrasında Amerikan dünya düzeni tasavvurunun söylemsel ve pratik bileşenlerine odaklanarak kısa bir dünya siyaseti tasviri yapmaktalar. Yazarlar küresel sistemin dönüşüm sancısının ortaya çıkış serüveni ve dönüşümünü irdeleyerek ikinci bölümün kavramsal ağırlık merkezini oluşturan çok katmanlı çok kutupluluk için kısa bir tarihsel arka plan sunmaktadır. Yazarlara göre, mevcut küresel sistem koronavirüs salgınından çok daha önce kapsamlı meydan okumalarla karşılaşmış, bireylerin, toplumların devletlerin ve bir bütün olarak dünya genelindeki sorunların çözümüne katkı sunmakta giderek daha aciz kalan bir sisteme dönüşmüştür. Koronavirüs salgını bu durumun bir kez daha gözler önüne serilmesine ve dönüşüm sürecinin hızlanmasına neden olmuştur. SS sonrası ABD merkezliği üzerine kurgulanan uluslararası siyaset ise dünya düzeninin daha sonradan ortaya çıkan krizinin kaynağı hâline dönüşmüştür (s. 19).

ABD merkezli dünya düzenini detaylandıran Yeşiltaş ve Pirinççi, SS sonrasında liberal dünya düzeninin taşıyıcılığını üstlenen Amerikan dış politikasının üç büyük stratejik varsayım üzerine tasarlandığını vurgulamaktadır (s. 23). İlk liberal değerlerin SS sonrası zaferini ilan etmesiyle demokratik

derinleşme ve genişleme dönemine girildiğine yönelik varsayımdır. Bu varsayımın Batı dışı toplumların “Batı’nın tarihi yolunu takip etmenin” dışında alternatifin olmadığı görüşünü doğurduğu ifade edilmektedir. İkinci varsayım ekonomik karşılıklı bağımlılık ve liberal ekonomik iklimin bütün dünyaya hâkim olması arzusudur. Ancak bu varsayımda Çin’in ekonomik yükselişinin endişeye dönüştüğüne dikkat çekiliyor. Üçüncü varsayımda Sovyetler Birliği’nin çökmesinden sonra büyük güç rekabetinin sona ermekte olduğu ve ABD’ye eşit bir rakibin olmadığı yeni bir sistemde hüküm süreceğidir. Ancak yazarlar, SS sonrası bu üç stratejik varsayımın ne Amerika merkezli liberal hegemonyayı pekiştirdiğini ne de küresel düzeni daha istikrarlı hâle getirdiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda dünya siyasetini yeniden tasarlayarak Amerika liderliğini pekiştirme hamlesinin ABD’nin var olan küresel pozisyonunun zeminini kaydırarak demokratik derinleşme ve genişleme projesini sonlandırdığı, liberal uluslararası ekonomik rejimi zayıflattığı ve uluslararası toplumu mümkün kılacak küresel normları daha fazla tahrip ettiği tespiti yapılmaktadır (s. 26). Nitekim bu durum yazarlara göre, sistemi daha parçalı, kırılğan ve yeni bir forma bürümüş fakat çok katmanlı bir dünyanın oluşmasını beraberinde getirmiştir. Koronavirüs salgını bu kırılğan dünyanın daha belirsiz bir gelecekle yüz yüze gelmesine neden olmuştur (s. 34).

Dünya Düzeninin Yeni Karakteri: Çok Katmanlı Çok Kutupluluk başlıklı ikinci bölümde yazarlar, Amerikan düzenine dair sıkışmanın küresel ölçekli sancıyla sonuçlandığını ileri sürerek söz konusu sancının küresel lider(siz)lik, çok katmanlı güç dağılımı, yeni aktörlerin yükselişi, yeni güvenlik mimarisi ve küresel normun düşüşü alanlarına nasıl yansdığına odaklanmaktadır. Buna göre söz konusu sancı düzenin değişimiyle sonuçlanmamış olsa da mevcut düzenin karakteri üzerinde bir etki ortaya çıkarmıştır. Bu etkiyle dünya düzeninin yeni karakterinin “çok katmanlı çok kutupluluk” olduğu yazarlar tarafından vurgulanmaktadır (s. 37). Bu karakterin ayırt edici veya öne çıkan özelliklerinin başında küresel lider(siz)lik zikredilmekte, küresel meselelere yönelik yönlendirici ve bu sorunları çözme noktasında ikna edici küresel bir aktörün yokluğu ise bu duruma örnek gösterilmektedir. Yazarlara göre küresel lider(siz)lik “liderler, devletler ve küresel yönetim ve uluslararası örgütler düzeyinde kendisini göstermektedir. Yazarların vurguladığı bir diğer özellik ise güç dağılımının tek başına çok kutupluluk ile açıklanamayacağıdır. Zira mevcut uluslararası sorunlar, bu sorunlara dâhil olan aktörler ve aktörlerin karakterleri çok katmanlı uluslararası siyaset ortamının oluşmasına neden olduğu ileri sürülmektedir (s.42). Yazarlar çok katmanlı çok kutuplu karakterin en önemli özelliğinin ise yükselen güçlerin sayısındaki hatırı sayılır bir artışın olmasını işaret etmektedir. Yükselen güçler dâhil oldukları çatışma ve rekabet

süreçleri, bölgesel dış politika aktivizmleri ve küresel ekonomide sahip oldukları etkinlikleri bakımından dünya düzeninin şekillenmesinde giderek daha asli oyunculara dönüşmektedir. Bu bağlamda değişen güvenlik sorunları ve tehdit ortamı, uluslararası terörizm ve küresel siyasetin norm ekseninden hızla uzaklaşması küresel düzenin yeni alametifarikaları arasında sayılmaktadır.

Yeşiltaş ve Pirinççi, Türk Dış ve Güvenlik Siyasetini Yeniden Düşünmek başlıklı üçüncü bölümde, özel olarak Türkiye'nin yeni jeopolitiğine yönelik sahip olması gereken unsurlara odaklanarak yeni bir "büyük strateji" tasviri ortaya koymaktadır. Yazarlar, koronavirüs salgınının neden olduğu küresel ölçekli değişim sinyalinin Türkiye'nin yüz yüze geldiği meydan okumaları çeşitlendirdiğini vurgulayarak, değişim sancısı çeken küresel sistemde Türkiye'yi yeniden konumlandırmak için kapsamlı bir stratejik vizyona, bu vizyonu hayata geçirecek araçların güçlendirilmesine ve en nihayetinde söz konusu vizyonun nasıl hayata geçirileceğine yönelik kapsamlı bir yol haritasına ihtiyaç olduğuna dikkat çekmektedirler (s. 59). Bu bağlamda kritik olan unsurun Türkiye'nin stratejik muhakemesinin orantılılık-ölçülülük ilkesi bağlamında dengeli olmasıyken, Türkiye'nin ne gerçekleşmesi yakın ve orta vadede pek mümkün olmayan aşırı iddialı küresel bir strateji takip etmesi ne de sadece yakın coğrafyasındaki tehditlere odaklanarak küresel ufkunu daraltacak taktiksel adımlar atmaması gerektiği belirtilmektedir. Yazarlar bu bölümde, ulusal, bölgesel ve küresel ölçeklerde farklılıklar gösteriyor olsa da Türkiye'nin önümüzdeki geçiş, intibak ve konsolidasyon dönemlerinde asıl hedefinin stratejik özerkliği derinleştirerek kapsamlı, dayanıklı ve sürdürülebilir bir dış ve güvenlik politikası yönetişimine sahip olması gerektiğini ileri sürmektedirler. Türkiye'nin "büyük stratejisi" olarak tanımlanan "sürdürülebilir istikrar" ekonomik, güvenilir ve makul bir strateji iken en önemli yönü amaç ve araçların sürekli dengeli bir şekilde uyumlu kılacak bir çerçevenin sunulması olarak ifade edilmektedir (s. 61).

Yeşiltaş ve Pirinççi, Türkiye'nin dış politika denklemini iç içe geçmiş ulusal, bölgesel ve küresel jeopolitik düzey tarafından şekillendiğine dikkat çekerek, her bir düzeye dair ayrıntılı inceleme yapmakta, düzeyler içi ve arası risk ve fırsatları analiz etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin büyük stratejisi, geçiş döneminin ayırt edici özelliklerini merkeze alan, sonrasında gelişmekte olan yeni uluslararası sistemin dinamiklerine intibakı da kolaylaştıracak, Türkiye'nin çevresinde yer alan stratejik kuşaklarda ise aktif bir şekilde dış ve güvenlik politikalarını uygulayacak ve hedeflerine ulaştıracak bir bütünsellik bağlamında kapsamlı olmak durumunda olduğu vurgulanmaktadır (s. 79-80). Yazarlar devam eden bölümde ise sürdürülebilir istikrar, stratejik özerklik,

stratejik esneklik ve askerî güç ve strateji başlıklarıyla büyük stratejinin muhteviyatını detaylandırmaktadır.

Türkiye'nin Dış Politika ve Güvenlik Stratejisi başlıklı son bölümde Yeşiltaş ve Pirinççi, Türkiye'nin ulusal ölçekten küresel ölçüğe doğru kademeli bir biçimde nasıl bir dış politika ve güvenlik stratejisi takip etmesi gerektiğine dair geniş kapsamlı bir izahat sunmaktadır. Yazarlar yeni dönemde Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasında öncelik vermesi gereken alanları ve karşılaşılabilecek risk ve fırsatları daha analitik bir düzleme yerleştirme düşüncesiyle tanımladıkları stratejik kuşakları ulusaldan küresele doğru beş düzeyde ele almaktadır. Stratejik kuşaklar arasında hiyerarşik sıralama yapılmasa da yazarlar stratejik kuşakları şu şekilde tablolandırmakta, aktörler ve bölgeler arası kapsamlı sınıflandırma ile Türkiye büyük stratejisinin risk, fırsat ve yönelimiyle ilgili kapsamlı bir öneri sunmaktadır (s. 98):

Türkiye'nin Yeni Jeopolitiğinde Stratejik Kuşaklar		
Düzeyler		Öne Çıkan Alanlar
1. Kuşak	Ulusal	Terörle mücadele, ekonomik kriz, kutuplaşma, mülteci hareketliliği
2. Kuşak	Sınır Komşuları	Suriye, Irak, İran, Mavi Vatan, Yunanistan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan
3. Kuşak	Sınır Ötesi Komşular	Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Avrupa, Balkanlar, Orta Asya
4. Kuşak	Diğer Bölgeler	Afrika Boynuzu, Latin Amerika, Sahraaltı Afrika, Asya
5. Kuşak	Küresel	BM ve Diğer Uluslararası Örgütler, ABD, Çin

Sonuç olarak çalışma, Türkiye'nin küresel sistemde yaşanan dönüşüm sürecinin neden olduğu belirsizlik ve risklere hazırlıklı olması ve koronavirüs sonrası dönemin ortaya çıkardığı ve çıkaracağı fırsatları nasıl değerlendirmesi gerektiğine dair kapsamlı bir yol haritası sunmaktadır. Özellikle küresel sistemin dönüşümü sürecinde kendi dönüşümünü eş zamanlı olarak geliştirebilen Türkiye'nin stratejik özerkliği arttıkça sürdürülebilir istikrar büyük stratejisini adım adım gerçekleştirileceği yazarlar tarafından vurgulanmaktadır. Çalışma Türkiye dair kapsamlı yol haritasını sunmadan önce kapsamlı bir sistem analizi yapmakta, sistemin kriz noktalarını belirleyerek bu noktaların hangi aşamalarında Türkiye'nin nasıl bir rol üstlenebileceğini detaylandırmaktadır. Bu bağlamda çalışma küresel sistemdeki dönüşümlerin seyrini anlamak, dö-

nüşen jeopolitik önemin ve yapı içi değişimlerin Türk dış politikası açısından doğurduğu risk ve fırsatların ne ölçüde ve nasıl değerlendirilmesi gerektiği konularına ilgi duyan uluslararası ilişkiler öğrencileri ve genel okuyucu kitlesi açısından başarılı bir başvuru eseridir. Çalışma ayrıca sunduğu kapsamlı yol haritasıyla dış politika karar alıcılarına da hitap etmektedir.